

rînî'nin talebiyle biat metnini hazırlayıp cülûs merasiminde okudu. Ardından hükümdarla birlikte gittiği Fas şehrinde başkadılığa (kâdilmecâa) getirildi. Bu arada Ebû İnân'ın huzurunda *Şahîh-i Müslim* dersleri verdi, ilmî müzakerelere katıldı. Ayrıca onun yaptırmış olduğu Mütevekkiliyye Medresesi'nde başta tefsir olmak üzere çeşitli dersler okuttu. Yedi yıl sonra kadılıkтан alındı. Kaynakların bundan sonraki vazifesine dair bilgi vermemesine karşılık Escorial Library'deki (nr. 1140) mecmuada bulunan 289. menşurdan (metni için bk. Muhammed b. el-Hâdî Ebû'l-Ecfân, s. 177-178), Tilimsân'ın kuzeyindeki sahil bölgesinde yer alan Huneyn kadılığına tayin edildiği anlaşılmaktadır. Ayrıca aynı hükümdar tarafından Endülüs sefirliğiyle görevlendirildi (757/1356). Görevinden dönüşünde her türlü resmî vazifelerinden ayrıldı, Mâleka'ya yerleşip ilim ve ibadetle meşgul oldu. Burada Nasrî Emîri Ganî-Billâh'tan saygı gördü ve kendisine Dîvân-ı A'şâr'dan maaş bağlandı. Ebû İnân, aleyhinde propaganda yaptığı zannıyla Makkarî'nin iade edilmesi yönünde ısrarlı girişimlerde bulundu. Eman vermesi üzerine de iki âlimin eşliğinde Fas şehrine gönderilen Makkarî'ye baskı uygulandı (iade talebinin ve emanın metni için bk. a.g.e., s. 179-181). Ancak muhtemelen yaptıklarından pişmanlık duyan hükümdar tarafından Kostantîne (Cezayir) seferi sırasında kazaskerliğe getirildi. Sefer dönüşünde hastalanan Makkarî 29 Cemâziyelevvel 759 (9 Mayıs 1358) tarihinde Fas şehrinde vefat etti. 758 Zilhiccesi (Kasım-Aralık 1357) veya 759 Muharremi (Ocak 1358) sonlarında öldüğüne dair rivayetler de vardır. Ertesi yıl naaşı yakınları tarafından Tilimsân'ın Bâbüs-sarf cihetindeki ecdat kabirlerinin yanına nakledilmiştir.

Fıkıh, usûl-i fıkıh, tefsir, nahiv, mantık, tarih ve tasavvuf sahalarında eser verecek düzeye erişen Makkarî mezhepte müctehid olmakla birlikte mezhep taassubuna karşı çıkardı. Şairlik yönü de bulunan âlim güçlü bir hâfizaya sahip, doğru sözlü, mütevazî, yardım sever ve cömert bir şahsiyetti. Talebeleri arasında Lisânüddin İbnü'l-Hatib, Şemseddin el-Vâdîâşî, İbrâhim b. Mûsâ eş-Şâtıbî, İbn Abbâd er-Rundî, İbn Zümrek, İbn Haldûn, Mevâk gibi meşhur kişiler vardır.

Eserleri. 1. *el-Kavâ'idü'l-fıkhiyye*. 1200 küllî kaideyi içeren eserin ibadetlerle ilgili bölümü üzerine Ahmed b. Abdullah b. Humeyd tarafından Câmi-

atü Ümmi'l-kurâ'da hazırlanan doktora tezi (1404/1984) daha sonra yayımlanmıştır (II-II, Mekke, ts.). Muhammed el-Abbâdî, nikâh ve talâk bahislerinden seçtiği bazı kaideleri *Mecelletü Râbıâtı'l-kuğâtı'l-Mağribiyye*'deki makalesinde neşretmiştir (sy. 4 [1383/1964], s. 16-23). 2. *el-Hakâ'ik ve'r-ra-kâ'ik*. Tasavvufa dair en önemli eseri olup Abdülkâdir Zimâme'nin tahkikiyle *Mecelletü Da'veti'l-hakki'l-Mağribiyye*'de yayımlanmıştır (sy. 8 [1386/1966]). 3. *'Amelü men tabbe li-men habbe*. Mübtediler için bir ders kitabı mahiyetinde olan eser dört kısımdan oluşmaktadır: Hadis, fıkıh kaideleri, ahlâk kaideleri ve hikmetli sözler. Eserin kavâid-i külliyyeye dair kısmı Muhammed b. el-Hâdî Ebû'l-Ecfân tarafından tahkik edilerek neşredilmiştir (Tunus 1997). 4. *el-Muhâdarât*. Çeşitli ilimlere ait söylev (muhâdara) ve münazaraları ihtiva eden eserin Mağrib'deki Mektebetü'z-zâviyyeti'l-Hamziyye'de (Mecmû', nr. 282) bir nüshası bulunmaktadır.

Makkarî'nin kaynaklarda adı geçen diğer bazı eserleri de şunlardır: *en-Nazâ'irü'l-fıkhiyye*, *Ma-kâle fi't-talkati'l-mümelleke*, *Hâşiye 'ale'l-Muhtaşari'l-fer'î* (İbnü'l-Hâcib'in Mâlikî fıkına dair *Câmi'u'l-ümmehât*'ının hâşyesidir), *Tekmilü't-Ta'kib 'alâ şâhibi't-Tehzib* (Abdülhak b. Muhammed b. Hârûn es-Sehmî tarafından Berâzi'nin *et-Tehzib fi'htisârı'l-Müdevvene*'si üzerine hazırladığı *Ta'kibü't-Tehzib*'in zeylidir), *İkâmetü'l-mürîd*, *en-Necmü's-şakıb fimâ li'l-evliyâ' mine'l-menâkıb* (bu eserleri ve diğer bazı çalışmaları için bk. a.g.e., s. 102-118).

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Hatib, *el-İhâta*, II, 191-226; Nübâhî, *Târîhu kuğâtı'l-Endelûs*, Beyrut 1403/1983, s. 169-170; İbn Ferhûn, *ed-Dibâcû'l-müzheb*, II, 264-265; İbn Haldûn, *et-Ta'rif bi'bn Haldûn* (nşr. Muhammed b. Tâvî et-Tancî), Kahire 1951, s. 59-60; Mecârî, *Bernâmec* (nşr. Muhammed Ebû'l-Ecfân), Beyrut 1982, s. 119-122; Bedreddin el-Karâfî, *Teuşi'hu'd-Dibâc* (nşr. Ahmed eş-Şüteyvi), Beyrut 1403/1983, s. 246-248; İbnü'l-Kâdî, *Cezvetü'l-iktibâs*, Rabat 1973, I, 298-300; Ahmed Bâbâ et-Tinbüktî, *Neylû'l-ibti'hâc*, Trablus 1408/1989, II, 420-427; Makkarî, *Nefhu't-tib*, V, 203-341; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, VI, 193-196; Kâdirî, *Neşrü'l-meşânî*, I, 292-293; Mahlûf, *Şeceretü'n-nûr*, I, 232; Abbas b. İbrâhim, *el-Hâim*, IV, 382-408; Âdil Nüveyhiz, *Mucemû' a'lâmi'l-Cezâ'ir*, Beyrut 1400/1980, s. 312-313; Hıfnavî, *Ta'rîfû'l-halef bi-ricâli's-selef*, Beyrut 1402/1982, II, 500-509; Muhammed b. el-Hâdî Ebû'l-Ecfân, *el-İmâm Ebû 'Abdillâh Muhammed el-Makkarî et-Tilimsânî*, Trablus 1988.

MUHAMMED EL-HÂDÎ EBÜ'L-ECFÂN

MAKLÛB

(المقلوب)

Bir kelimedeki harflerin yerini değiştirilerek yapılan yeni kelime (bk. KALB).

MAKLÛB

(المقلوب)

İsnadda veya metindeki kelimeleri yerini değiştirerek rivayet etmek anlamında hadis terimi.

Sözlükte "bir şeyin altını üstüne getirmek, çevirmek" anlamındaki kalb kökünden türeyen kelime, hadis terimi olarak "isnadında râvilerin isim veya neseplerinin, metninde ise kelime yahut ibarelerin yerleri değiştirilerek rivayet edilen hadis" mânasında II. (VIII.) yüzyıldan beri kullanılmaktadır. Bu tür hadislere maklûb da denmektedir. Bir hadisin metninde veya isnadında yanılarak yahut bilerek yapılan bu yer değiştirme işlemi, aynı sened ve metin içerisinde olabileceği gibi farklı hadislerin senedlerinin ve metinlerinin birbirine eklenmesiyle de meydana gelebilir. Bu durum bir hadisin senedini başka bir hadisin senedi olarak göstermek veya bir hadis metnini başka bir hadise ilâve etmek şeklinde gerçekleşir. Yer değiştirme isnadda yapılmışsa "maklûbü'l-isnâd", metinde meydana gelmişse "maklûbü'l-metin" adını alır. İsnad ve metinde kelimelerin yerini değiştirme işlemi yanılarak olabileceği gibi râvinin hadis bilgisini ve hâfıza gücünü denemek amacıyla da yapılabilmektedir. Bağdatlı muhaddislerin, 100 hadisin sened ve metinlerini birbirine karıştırarak Bağdat'a geldiğinde Muhammed b. İsmâil el-Buhârî'nin hadis bilgisini ve hâfıza gücünü ölçmek istedikleri bilinmektedir. Hadis âlimlerinin yalancılıkla itham ettiği Hammâd b. Amr en-Nasîbî'nin güvenilir isnadla Süheyl b. Ebû Sâlih'ten nakledilen, "Müşriklere rastladığınız zaman ilk olarak siz selâm vermeyiniz" hacisini A'meş'in rivayeti olarak göstermesi hadisin başka bir rivayeti olduğu izlenimini vermek için kasıtlı olarak değiştirmeye yöneliktir.

Allah'ın kıyamet gününde kendi gölgesi altında gölgelendireceği yedi sınıf kimsenin anlatıldığı Müslim'in rivayetinde altıncı kişinin "sol elinin verdiği sağ eli duymayacak şekilde gizlice sadaka veren kimse" olarak ifade edilmesi (Müslim,

“Zekât”, 91) maktûb hadisin örneğidir. Zira hadisin diğer kaynaklarında (meselâ bk. *el-Muvatta*’, “Şa’r”, 14; Buhârî, “Ezân”, 36, “Zekât”, 16, “Hudûd”, 19; Tirmizî, “Zühd”, 53; Nesâî, “Kudât”, 2) altıncı grup, “sağ elinin verdiği sol eli duymayacak şekilde gizlice sadaka veren kimse” şeklinde tavsif edilmektedir. İbn Hacer el-Askalânî, Müslim’deki rivayetin maktûb olduğunu söylemekte ve doğrusunun yine *Şaḥîḥayn*’da geçen “sağ elin verdiği sol el duymayacak” ifadesinin yer aldığı hadis olduğunu ifade etmektedir (*Nüzhetü’n-naẓar*, s. 92). Ancak Müslim’in *Şaḥîḥ*’inde sadece maktûb rivayet yer almaktadır. Sağ elle yapılan infakın sadakanın açıktan verilmesini, sol elle yapılan ise gizliliği gerektirdiği, dolayısıyla sol elle yapılan infakın sağ elle yapılandan daha üstün olduğu belirtilerek maktûb kabul edilen rivayetle ilgili farklı yorum getirenler de bulunmaktadır (İbn Hacer, *en-Nüket*, II, 883).

Maktûb hadis zayıf hadisler arasında sayılmakla birlikte isnad veya metindeki değişikliğin yanılarak yahut kasten yapılmış olmasına göre bunlara farklı hükümler verilmiştir. Yer değiştirme işlemi râvinin yanılmasından dolayı ise hadisin zayıflığına delâlet etmektedir. Isnaddaki râviler hadise râğbeti arttırmak için onu değiştirilmişse bunu yapanlar yalancı (kezzâb) kabul edilmekte, rivayetleri de mevzû sayılmaktadır. Râvinin hâfıza gücünü ve hadis bilgisini kontrol etmek amacıyla hadislerin kasten kalbedilmesi muhaddisler tarafından hoş karşılanmamış, maktûb hadisin tarifinde “sehven veya kasten” kaydına bu sebeple yer verilmiştir. Maktûb hadislerin zayıf sayılmasının sebebi, sadece râvinin zabt noksanlığı değil metinde meydana gelen herhangi bir değişikliğin mânâyı bozabileceği endişesidir. Zira hadis metnindeki kelime veya ifadelerin yer değiştirmesiyle hadisin anlamı da değişmekte, böylece Hz. Peygamber’e onun söylemediği sözler isnat edilmektedir. Bu değişiklik hadisten yanlış bir hüküm çıkarmaya da sebep olmaktadır. Buna bakarak maktûb hadislerin zayıflığının maktûbî’-isnaddan çok maktûbî’-metinden kaynaklandığını söylemek mümkündür.

Maktûb hadislerle ilgili olarak Hatîb el-Bağdâdî *Râfi’u’l-irtiyâb fi’l-maḥlûb min-e’l-esmâ’ ve’l-ensâb (ve’l-elkāb) (Maḥlûbî’l-esmâ’ ve’l-ensâb)*, İbn Hacer el-Askalânî *Nüzhetü’l-kulûb fî ma’rifeti’l-mübdel ve (mine)’l-maḥlûb (Cilâ’ü’l-*

kulûb fî ma’rifeti’l-maḥlûb) adlı eserleri kaleme almışlardır.

BİBLİYOGRAFYA :

el-Muvatta’, “Şa’r”, 14; Buhârî, “Ezân”, 36, “Zekât”, 16, “Hudûd”, 19; Müslim, “Zekât”, 91; Tirmizî, “Zühd”, 53; Nesâî, “Kudât”, 2; Hatîb, *Târîḥu Bağdâd*, II, 15-16; XII, 353-354; İbnü’s-Salâh, *‘Ulûmü’l-ḥadîs*, s. 101-102; İbn Hacer, *en-Nüket ‘alâ kitâbi İbnî’s-Salâh* (nşr. Rebî’ b. Hâdî Umeyr), Riyad 1408/1988, II, 864-886; a.m.f., *Nüzhetü’n-naẓar* (nşr. Nûreddin İtr), Dimaşk 1413/1992, s. 92; Süyûtî, *Tedribü’r-râvî* (nşr. Ahmed Ömer Hâşim), Beyrut 1414/1993, I, 246-250; Emîr es-San’ânî, *Tavzîhu’l-efkâr* (nşr. M. Muhyiddin Abdülhamîd), Medine, ts. (el-Mekketübü’s-selefiyye), I, 98-113; *Tecrid Tercemesi*, Mukaddime, I, 306-310; Nûrettin İtr, *Menhecû’l-naḥd fî ‘ulûmü’l-ḥadîs*, Dimaşk 1401/1981, s. 435-439; Kettânî, *er-Risâletü’l-müstetrafe* (Özbek), s. 246; Talat Koçyiğit, *Hadis İstihlaları*, Ankara 1985, s. 208-210; Abdullah Aydın, *Hadis İstihlaları Sözlüğü*, İstanbul 1987, s. 92, 93; Mücteba Uğur, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, Ankara 1992, s. 206-208; Subhî es-Sâlih, *Hadis İlimleri ve Hadis İstihlaları* (trc. M. Yaşar Kandemir), İstanbul 1996, s. 160-164; Ahmet Yücel, *Hadis İstihlalarının Doğuşu ve Gelişimi-Hicrî İlk Üç Asır*, İstanbul 1996, s. 168-169.

MUSTAFA ERTÜRK

MAKNÂ

(مَقْنَا)

Hiz. Peygamber’in
Tebûk Gazvesi sırasında
ahalisıyla cizye karşılığında
barış antlaşması yaptığı,
Akabe körfezinin kuzey sahilinde
eski bir yahudi yerleşim merkezi
(bk. TEBÛK GAZVESİ).

MAKRİZÎ

(المقريزي)

Ebû Muhammed (Ebû’l-Abbâs)
Takıyyüddin Ahmed b. Âlî b. Abdilkâdir
b. Muhammed el-Makrîzî
(ö. 845/1442)

Mısırlı tarihçi.

766’da (1364-65) Kahire’nin Burcuvân semtinde doğdu. Bugünkü Lübnan’ın Ba’lebek şehrinin Makârîze semtinden Mısır’a göç eden bir aileye mensuptur. Bundan dolayı Makrîzî nisbesiyle meşhur olmuştur. Makrîzî’nin dedesi Şeyh Muhyiddin Ebû Muhammed Abdülkâdir b. Muhammed b. İbrâhim Kahire’ye birkaç defa gitmiş, ancak Mısır’da kalmamış ve 733 (1332) yılında Dimaşk’ta vefat etmiştir. Babası Âlâeddin Âlî b. Abdülkâdir daha sonra Kahire’ye gelip burada yerleşmiş ve 779’da (1377-78) vefat edinceye

kadar Kahire’de yaşamıştır. Makrîzî’nin ailesi en az dedesinden itibaren Hanbelî mezhebine mensuptu. Zira Abdülkâdir b. Muhammed, Hanbelî fıkhnın meşhurlarından olduğu gibi bu mezhebin büyük muhaddislerinden sayılırdı. Abdülkâdir’in oğlu Âlî Mısır’a göç edip Kahire’de yerleşti. Sonra Dîvânü’t-tevkî, Dîvân-ı İnşâ ve hesap işleriyle ilgili birçok görevde bulunmuştur. Makrîzî’nin Şâfiî olan babası 765’te (1364) Hanefî âlimlerinden kazas-ker ve müderris İbnü’s-Sâîğ ez-Zümür-rûdî’nin kızı Esmâ ile evlenmiştir.

Hem baba hem anne tarafından ilimle uğraşan bir aileye mensup olan Makrîzî, dinî ilimleri baba tarafından dedelerinin mensup olduğu Hanbelî mezhebinde değil anne tarafından dedesi İbnü’s-Sâîğ’den etkilenecek Hanefî mezhebi usulüne göre okudu. Makrîzî, Hanefî mezhebini dedesi İbnü’s-Sâîğ’in vefatına kadar (ö. 776/1375) benimsemiş, ancak üç yıl sonra Zâhiriyye mezhebine de ilgi duymakla beraber Şâfiî mezhebine intisap etti. Makrîzî’nin Şâfiî mezhebini benimsemesinde bu mezhebi Hanefîlik’ten daha titiz görmesi ve Şâfiîliğin yaygın olduğu Mısır toplumuyla daha fazla kaynaşmayı düşünmesi etkili olmuştur.

Sehâvî’nin bizzat kendisinden naklettiğine göre Makrîzî fıkıh, hadis, kıraat, dil, nahiv, edebiyat ve tarih alanlarında 600 hocadan ders gördü. 784’te (1382) Mısır’a gelip burada yerleşen İbn Haldûn ile birkaç defa görüştü ve ondan önemli ölçüde etkilendi. *Dürerü’l-‘ukûdî’l-ferîde* adlı kitabında İbn Haldûn’un biyografisini ayrıntılı olarak kaydeden Makrîzî, hem hocasına karşı beslediği sevgi hem de *el-‘İber*’ine duyduğu hayranlığı dile getirmiş ve bu eserin başlangıç bölümü olarak yazılan *Mukaddime*’yi eşi bulunmayan bir pırlanta olarak nitelemiştir. İbn Haldûn’un Mısır’daki uzun ikameti sırasında birçok âlim ve tarihçi yanında hayranları ve talebeleriyle birlikte oluşturduğu ekol içinde Makrîzî de vardır. Makrîzî’nin hocaları arasında dedesi İbnü’s-Sâîğ ve İbn Haldûn’dan başka İsnevî, Ebû’l-Fidâ İbn Kesir, Ezraî, İbnü’l-Mulâk-kin, Ömer b. Raslân el-Bulkinî, Zeynüddin el-İrâkî, Heysemî, Firûzâbâdî ve İbn Hatîb en-Nâsiriyye zikredilebilir. Talebeleri içinde İbn Tağrıberdî, İbn Kutluboğa, Ebû’t-Tayyib İbn Zahîre, Ebû Bekir İbn Zahîre ve İbnü’l-Haydırî yer almaktadır.

Makrîzî bir âlim olarak Mısır’ın siyasi, içtimai ve iktisadî hayatını bilimsel bir araştırmaya tâbi tuttu, doğduğu yer olan Kahire’nin bilinmeyen yönlerini aydınlatı,